

Сапиева Нурия Эрмекбаеванын “Азыркы мезгилдеги кыргыздардын ислам динине чейинки ишенүүлөрүнүн жашап келиши (Фергана өрөөнүнүн түштүгүнүн мисалында)” деген темадагы 07.00.07. – этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган кол жазмасына, КР УИАнын Б. Жамгырчинов атындагы тарых, археология жана этнология институтунун жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин алдындагы 07.23.674 Диссертациялык кеңешинин Эксперттик комиссиясынын мүчөсү т.и.д., доцент Жапаров Амантур Забирдиновичтин

КОРУТУНДУСУ

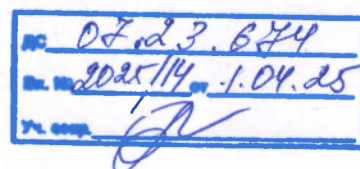
07.00.07. – этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча даярдалган иштин 07.23.674 Диссертациялык кеңешинин кароосунда коргоо укугуна дал келиши.

Сапиева Нурия Эрмекбаеванын “Азыркы мезгилдеги кыргыздардын ислам динине чейинки ишенүүлөрүнүн жашап келиши (Фергана өрөөнүнүн түштүгүнүн мисалында)” деген темадагы 07.00.07. – этнография, этнология жана антропология адистигине жана Диссертациялык кеңештин багытына толугу менен туура келет.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу

Кыргыздардын ислам динин кабыл алганга чейинки ишенимдери илимпоздордун көңүлүн дайыма буруп келген темалардын катарына кирет. Мындай ишенимдер жана аларга байланыштуу айрым ырым-жырымдар азыркы күндө да колдонулуп келе жаткандыгын байкоого болот. Автор исламга чейинки ишенимдердин ыңгайлашып, ислам дини менен жуурулушуп синкреттик мүнөзгө ээ болуу менен элге кызмат кылып жаткандыгын белгилейт. Ислам дини кыргыз коомунда тамырын терең жайып, элдин басымдуу көпчүлүгү өздөрүн мусулман катары тааныган шартта дагы, бир катар элементтери сакталып калган эски ишенимдерди этнологиялык өңүттө иликтөөгө алуунун илим үчүн мааниси чоң. Ислам динине чейинки ишенимдердин айрым аспектиери боюнча изилдөөлөрдүн жүргүзүлүп жаткандыгы да ырас. Бирок, кыргыз этнографы Токтобүбү Баялиева сыяктуу негизги түрлөрүнүн баарын камтыган салмактуу эмгек азырынча жазыла элек десек жаңылышпайбыз. Азыркы мезгилдеги кыргыздардын маданиятында исламга чейинки ишенимдердин ээлеген ордун, алардын сакталып калуу себептерин, өзгөчөлүктөрүн ж.б. жактарын талдоого алып, ачып берүү зарыл иштерден болуп саналат. Демек, автордун диссертациялык иш катары изилдөө жүргүзүү үчүн тандап алган темасынын

ОК: Токтобүбү А.И.

актуалдуулугунан шек саноого болбойт. Изденүүчү теманын илим үчүн маанисин ачып бере алган.

Илимий жыйынтыктар. Диссертациялык иште автор тарабынан бир катар жобо коргоого коюлган. Алар төмөнкүлөр:

1. Фергана өрөөнүнүн түштүк-батышында жашаган кыргыздардын маданиятында ислам дини менен бирге эле фетишизм, арбактардын культу ж.б. архаикалык ишеимдер орун алган. Ал ислам дини менен жуурулушуп жашап келүүдө;
2. Жергиликтүү тургундар, тездик менен кеңири жайылыи жаткан ислам динин тутуп Аллага сыйынуу менен катар жалгыз дарак, булак, таш, тумар сыяктуу объекттер тагдырга, келечекке таасир берет деп ишенет. Аларды сактоочу касиетке ээ деп кабыл алып куран окутуп турушат;
3. Оттун, Жер-Суунун культу азыркы күндө да адамдардын аң-сезиминде жашап, тиешелүү ырым-жырымдар өткорүлүи турат;
4. Умай-Эненин культунун ислам дини менен синкреттешип азыр дагы жашап келишинде аялдар гана бара турган мазарлардын жана алар өткөро турган чакан кудайылардын мааниси чоң. Мында курандын сүрөөлөрү, аяттары окулуп Алланын аты аталат;
5. Кожо-эшендер көмүлгөн мазарлар өз ордун жоготпой келет. Мындай жерлерге зыярат кылуу, деп соолукка, өздүк проблемалардын чечилишине жардам берет деген ишенимде аткарылат. Аларга атап Куран окулуп, курмандыктар чалынат.
6. Тотемдик жаныбарлардын дене болүктөрүно, аларды колдоочу пирлерине болгон ишеним тараган. Ыйык деп эсептелген жаныбарлардын дене мүчөлөрү соодада, көз түйүүдөн сактоодо, жаш балдарды жана боюнда бар аялдарды эмдөөдө колдонулуп келет. Кайберендин каргышы тийет деген ишеним сакталган;
7. Ата-бабалардын рухтарына болгон ишеним мурдагыдан кем эмес мааниге ээ;
8. Маркумдун сөөгүн көмүүдө исламга чейинки ырым-жырымдар азыркы учурдагы диний чөйрөгө ыңгайлашуу менен аткарылып келет.
9. Бүбү-бакшыларга, эмчилерге, куучуларга болгон ишенимдин сакталышы, алардын жардамына муктаждык даана байкалып турат.

Диссертациядагы жыйынтыктын жана корутундунун (илимий жоболордун) негиздүүлүгүнүн жана ынанымдуулугунун деңгээли

Коргоого коюлган диссертациялык иштин жыйынтыктары, топтолгон эмпирикалык маалыматтарды, ар кайсы булактарды, илимий адабияттарды терең талдоо, изилдөөнүн зарыл ыкмаларын пайдалануу аркылуу чыгарылган. Негиздүүлүгү менен ынанымдуулугунан эч кандай күном саноого болбойт.

Диссертациянын илимий жана практикалык маанисин ачууда, изилдөөгө алынган актуалдуу маселелерди чечүүдө, иштин илимий жыйынтыктарынын ички биримдигин жана багыттуулугун баалоо

Издөнүүчү диссертациялык ишти аткарууда исламга чейинки ишенимдердин ар кайсы түрлөрүн талдоого алып, актуалдуу маселелерди чечүү менен алдына койгон максатка жетүүдө ички биримдикти, багытты жакшы сактай алган деп айтууга болот.

Диссертациядагы жетишилген илимий жыйынтыктардын практикалык мааниси

Эски ишенимдеринин азыркы күндө дагы сакталып, жергиликтүү элдин практикасында колдонулуп келе жаткандыгы боюнча жетишилген илимий жыйынтыктар, Фергана өрөөнүнүн түштүк-батышында жашаган кыргыздардын руханий маданиятынын архаикалык ишенимдерге байланыштуу жагын түшүнүп билүүгө мүмкүндүк берет. Автордун илимий айлампага киргизген оригиналдуу материалдарынын, чыгарган корутундуларынын дин саясатын жүргүзүүдө пайдасы тийбей койбойт. Диссертациянын негизги мазмунун жалпыланган илимий эмгектерди, окуу куралдарын жазууда, окуу жайларында тиешелүү темалар боюнча сабак өтүүдө колдонууга болот.

Авторефераттын диссертациянын мазмунуна туура келиши

Автореферат диссертациялык иштин теориялык-методологиялык компонентин, теманын изилдөө деңгээлин, негизги мазмунун кыскартылган түрдө чагылдырып турат. Мазмуну бири-бирне шайкеш келтирилип, кыргыз, орус, англис тилдериндеги резюмелер менен жабдылган.

Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жетиштүү санда жарык көрүшү

Диссертациялык изилдөөнү жүргүзүүнүн алкагында автор тарабынан жазылган илимий тезистер, макалалар Кыргызстандагы жана чет өлкөлөрдөгү басылмаларда, анын ичинде РИНЦ базасына кирген илимий журналдарда жарыяланган. Алардын жалпы саны 14.

Диссертациянын мазмунунда жана жасалгаланышында кезиккен айрым мүчүлүштүктөр жана сунуштар

Жалпы жонунан жогору баалөөгө татыктуу илимий иште мүчүлүштүктөр да кезигет. Алар төмөнкүлөр:

1. Теманын актуалдуулугунда диссертацияда көтөрүлгөн маселелерди изилдөө азыркы мезгилдеги диний ишенимдерге байланыштуу жүрүмдөрдүн мүнөзүн, өзгөчөлүктөрүн, кайсыл элементтер туруктуу экенин ажырата билүү үчүн дагы маанилүү экендигин айта кетиш керек деп ойлойм.
2. Милдеттерди УАКтын талабы боюнча номерлеп берүү керек.
3. Диссертациянын хронологиялык алкагы азыркы учур болгондугуна байланыштуу, Совет мезгилине чейинки жана социализм доорундагы илимий адабияттарга обзор берүүнүн зарылдыгы деле жок эле деп ойлойм. Андан көрө эгемендик жылдары жарыялангаи эмгектерге кененирээк токтолсо болмок. Бул мурдагы адабияттарды четке кагуу дегейдикке жатпайт. Тескерисинче, диссертациянын негизги бөлүгүндө зарылчылыкка жараша аларды орду менен колдоно берген абдан туура.
4. Бир-эки бөлүмдө кыска жыйынтык жасалган эмес.
5. Техникалык себепке байланыштуу жылышып кеткендиктен шилтеме пайдаланган булактар менен адабияттардагы номерге дал келбей калган учурлар кезигет.
6. Жаңылбасам корутундуну дагы коюлган милдеттердегидей кылып номерлеп, алар боюнча жыйынтыктарды чыгаруу зарыл.
7. Кайра-кайра кайталанган создор, сөз айкаштары кезигет. Фергана өрөөнүнүн түштүк батышы, ишенимдер сыяктуу сөздөрдү азайтып, стилистикалык ондоп-түздөө жасоо зарыл.
8. Конкреттүү мисалдар, окуялар, жылдар көбүрөөк берилсе текстке жандуулук кирет эле.

Изилдөөчүнүн баштапкы материалдары менен таанышуунун жыйынтыктары

1. Диссертант Нурия Сапиева изилдөө темасы боюнча Фергана өрөөнүнүн түштүк-батышында талаа этнографиялык изилдөөлөрүн стационардык жана кыдыруу түрлөрүндө жүргүзүп, кызыктуу маалыматтарды топтоого жетишкен. Алар автордун дептерлеринде, электрондук аппараттарында сакталган.
2. Изилдөөчү тарабынан илимий адабияттардан, башка ар кандай булактардан алып топтогон маалыматтар, теманы ачып берүүдө зарыл материал катары кызмат кылган.

Жетектөөчү мекемени, расмий оппоненттерди даярдоону сунуштоо

Диссертациянын багыты жана темасы боюнча жогорку квалификациядагы адистери жетиштүү төмөнкү мекемени жана кесипкой илимпоздорду жетектөөчү мекеме, расмий оппонент катары сунуштайм:

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Э. Маанаев атындагы Тарых жана социалдык-укуктук билим берүү институтунун Тарых жана этнология кафедрасы.

Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Тарых жана чолкөм таануу институтунун профессору, т.и.д., профессор Каратаев Олжобай Кубатбекович; Талас мамлекеттик университетинин Гуманитардык-юридикалык институтунун Тарых жана укук таануу кафедрасынын доценти, т.и.к. Усубалиева Айнура Садановна.

Диссертациянын КР УАКтын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндөгү жобосунун” талаптарына ылайык келиши

Корсетүлгөн айрым мүчүлүштүктөрдү эске алып четтетүү шарты менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б. Жамгырчинов атындагы тарых, археология жана этнология институту жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетине караштуу 07.23.674 Диссертациялык кеңешинде изденүүчү Сапиева Нурия Эрмекбаеванын “Азыркы мезгилдеги кыргыздардын ислам динине чейинки ишенүүлөрүнүн жашап келиши (Фергана өрөөнүнүн түштүгүнүн мисалында)” деген темадагы 07.00.07. – этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациялык ишин ачык коргоого кабыл алууну сунуштайм.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү,

т.и.д., доцент

А.З. Жапаров

